

במשנת החסידות

חמשה עשר באב - העלייה שאחר הירידה

והדביקות, ולפי ערך ההתרחקות מאלקות שהיא לפי שעה בלבד כך תהי' אחר כך ההתקרבות והדביקות באלקות בתוקף יותר ובעומק יותר.

וטעם הדבר, שכן ההתרחקות מאלקות במהותה אינה רק מצד האדם בלבד, אלא גם היא מעשה הקב"ה. שהרי לפי האמת "אין עוד מלבדו". כלומר, אין שום דבר במציאות יכול להתקיים אפילו רגע קט מבלי שיהי' דבוק בדבר ה' המהווה ומחי' אותו. וכיצד אפוא ייתכן שתהא בעולם מציאות שתרגיש את עצמה נפרדת מדבר ה', דבר נפרד מאלקות, בשעה ש"אין עוד מלבדו". וכפי שהקשה רבינו הזקן בספר תניא קדישא, "ולמה אינם בטלים במציאות?"

ומבואר שם, אשר דבר זה עצמו שהנבראים מרגישים את עצמם למציאות בפ"ע ואינם בטלים במציאות מחמת היות חיותם וקיומם מדבר ה', הרי זה עצמו נובע מגדלות הבורא ית', שבמקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו, דהיינו שעצם העניין שיש מציאות של נבראים של חיותם וקיומם הוא מדבר ה', ויחד עם זה ביכולתם להרגיש עצמם למציאות נפרדת, ה"ז מפלאי הבורא, שכך עלה ברצונו לברוא עולם שירגיש את עצמו ליש ומציאות בפני עצמו.

ונמצא, שגם עצם ה"התרחקות" והירידה מהרגשת האלקות, גם דבר זה אינו עניין "טבעי" בבריאה מצ"ע ח"ו, אלא הכל הוא מעשי ידי הקב"ה, שכך עלה ברצונו שהנבראים מצד עצמם יהיו במצב של "ירידה" ו"התרחקות".

ולמה עשה ה' ככה? בחסד ה' עלינו הודיענו הקב"ה בתורתו את טעם ומטרת הבריאה, שכך עלה במחשבה לפניו שיתענג מעבודת הנבראים, דהיינו שתהי' מציאות של נבראים המרגישים את עצמם למהות ומציאות נפרדת מאלקות, ודוקא בהם תהי' המשכת האלקות. ובסגנון המפורסם בתורת החסידות (מבוסס על דברי המדרש תנחומא (נשא טז)), "נתאוהו הקב"ה לעשות לו ית' דירה בתחתונים". כלומר, ה"ירידה" (ה"תחתונים") יש לה מטרה ברורה, שבה ישכון אור ה'. והוא הוא היסוד דלעיל - "ירידה צורך עליי".

נמצאו למדים, שאין "ירידה צורך עליי" רק פרט מסוים בין שאר הפרטים הרבים בדרכי תולדות עם ישראל, עבודת כל איש ישראל, והנהגת העולם, אלא בזה משתקף יסוד וסוד כל ההווי'.

התורה כללות ופרטות נאמרה. כשם שכך הוא בכלל הבריאה, שכל הבריאה כולה היא עניין של "ירידה צורך עליי", בריאת ויצירת ה"תחתונים" כדי שהם יהיו "דירה לו ית'", כך הוא בפרטים רבים שבה, וכל שכן וקל וחומר במאורעות הבסיסיים ביותר שבתולדות עם ישראל ובתולדות העולם בכלל.

זה שהיתה הירידה העצומה של "חורבן הבית" בתשעה באב, והגלות המר והנמרה שהתחיל אז, ה"ז לצורך עליי, בשביל המעלה שנגיע אליי ע"י העבודה בזמן הגלות, מעלה שתגיע לשלימותה בימות המשיח, במהרה בימינו.

יסוד זה, שחורבן הבית במהותו הוא "ירידה צורך עליי", משתקף בכמה וכמה פרטים שמצינו בדברי חז"ל אודות היום דתשעה באב.

קודם כל הדבר רמזו בדברי רז"ל הידועים שבאותו יום שנחרב הבית בו ביום נולד מושיען של ישראל. והובאו הדברים להלכה במגן אברהם, שמטעם זה אומרים "נחם" במנחת תשעה באב. במלים אחרות רומזים לנו חז"ל, שה"ירידה" העצומה והאיומה של "חורבן הבית" באה בד בבד עם יצירת ה"חוסר מגוע ישי", שעל ידו תגיע הגאולה.

ואף מן הצד ההלכתי יש סימוכין ליסוד זה, שחורבן הבית מיסודו אין הוא "חורבן" לשם חורבן ח"ו, אלא יש בו משום "התחלת הבניין" של הבית השלישי.

הדין הוא "הנותן אבן אחת מן המזבח או מכל ההיכל או מבין האולם ולמזבח דרך השחתה לוקה שנאמר ונתצתם את מזבחותם וגו' לא תעשו כן לה' אלקיכם". ומנה הרמב"ם במנין המצוות שבריש ס' היד (מ"ת סה) "שלא לאבד בית המקדש או בתי כנסיות או בתי מדרשות".

לאחר שלשת השבועות של ימי בין המצרים, הימים שבהם צריכים ע"פ הלכה לנהוג מנהגים של אבילות, ימי ההתבוננות בעניין הגלות והחורבן, הימים שבהם עיקר ההתרכזות היא במאמר רז"ל הידוע "כל מי שלא נבנה ביהימ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו", מגיע יום-טוב שיש בו כמה וכמה דברים תמוהים, הלא הוא יום חמשה עשר באב.

מצד אחד, אין ביום זה אפילו מקצת דמיון לכל הימים-טובים הידועים. לא זו בלבד שאין הוא קרוב כלל בחומרתו ובמעלתו למועדים המפורשים בתורה, שלשת הרגלים, וכן ימים נוראים, אלא הוא פחות גם מהמועדים שניתקנו ע"י חז"ל, כחנוכה ופורים. ואפילו פחות מראש חודש שיש בו אמירת הלל וכו'. הדבר היחידי המבטא את היותו חג בזמן הזה הוא רק שאין אומרים בו תחנון. [מלבד החיוב להוסיף בלימוד התורה בלילה מט"ו באב ואילך].

מאידך גיסא, שנינו במשנה סוף תענית: "לא היו ימים טובים בישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים, שבהם בנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים וכו'". כלומר: קודם כל מקישים חז"ל "יום טוב" זה ליום הקדוש ביותר בשנה, שבת שבתון, הוא יום הכיפורים. ולא עוד אלא שמודיעים שלא היו ימים טובים לישראל כמוהו וכיום הכיפורים. יום הכיפורים, ניחא. כי הגם שלא מצינו חיוב שמחה ביום כיפור, מ"מ מקרי יו"ט, והוא יום סליחה ומחילה לכל ישראל, דבר שיש בו טעם לשמחה עצומה, אבל חמשה עשר באב הוא יום טוב שלא היו לישראל כמוהו? אתמהא!

ובגמרא בסוף תענית שם הביאו חז"ל טעמים רבים ליום טוב זה: יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה, יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל, יום שכלו בו מתי מדבר, יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל, יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה, יום שפסקו מלכרות עצים למערכה. ולכאורה, לפום ריהטא, כל טעמים אלו בקושי די בהם להשוות ליום זה תואר "יום טוב", וראה עד כמה נדחקו מפרשי הש"ס לבאר כיצד טעמים אלו יש בהם הסברה ל"יום טוב" שבו, ומה גם לעשותו יום טוב שלא היו ימים טובים לישראל כמוהו.

ואולם בכתבי האריז"ל נתפרש טעם נוסף ליום-טוב זה, והוא היותו היום שבו הלבנה דחודש אב היא בשלימותה ("קיימא סיהרא באשלמותא"). ומבואר בחסידות פירוש הירוד ביותר דתשעה באב. משום זה הרי זה מסמל את העלי' שלאחר הירידה הגדולה של תשעה באב, ולפי הכלל שכל ירידה היא לצורך עליי, וככל שהירידה גדולה יותר כך העלי' הבאה על ידה גדולה יותר, הרי העלי' ("דט"ו באב) הבאה לאחר הירידה העצומה דתשעה באב היא עלי' שאין למעלה הימנה.

אלא שעדיין הדבר דורש הסבר: קודם כל, היכן נרמז צד זה שביום זה בכל הטעמים שנתנו חז"ל בגמרא לאותו יום טוב. והשנית, אם כן, מדוע אכן אין ביטוי בזמן הזה לשום צד של יום טוב. גם עדיין לא הוסבר הקשר עם יום הכיפורים.

לפני שניגש להסברת העניין בתורת החסידות, יש לעיין יותר במהותו של הכלל דלעיל, "ירידה צורך עליי". מה מסתתר מאחורי כלל זה, ומהו טעם הדבר שכדי להגיע אל העלי' יש צורך בירידה. ומזה משתמע אף דבר פלאי יותר, שכדי להגיע אל העלי' הגדולה ביותר, יש הכרח לעבור ירידה גדולה ביותר.

נקדים את ביאור מהותן של "ירידה" ו"עליי". עליי וירידה מה הם? לפי יסודי תורת החסידות, "ירידה" פירושה "התרחקות" מאלקות. הקב"ה נק' אל-עליון (בל"א דער אויבערשטער), ובלשון הכתוב בקהלת "האלקים בשמים ואתה על הארץ", ולכן התרחקות מאלקות מכונה בשם "ירידה". לעומתה העלי' פירושה התקרבות ודביקות באלקות.

לפי זה מובן, שהכלל "ירידה צורך עליי" משמעו, שתכלית כל התרחקות מאלקות אינה ח"ו לצורך עצמה, אלא כל כולה היא לצורך ההתקרבות

וכבר דנו חכמי הדורות האחרונים, על פי היסוד הידוע שהקב"ה מקיים את המצוות שציוה לישראל לעשות (שמות רבה פרשה ל. ועוד), אם כן, היאך הותר "חורבן הבית" שנעשה בשליחותו של הקב"ה (כעונש על חטאי אותן הדורות), כמפורש בנבואת ירמיה (כה, ט ואילך), והרי יש איסור השחתת וחורבן בית המקדש!

אלא שגם כאן טמון היסוד הנ"ל ד"ירידה צורך עלי". "החורבן" לא היה סתם "ירידה", אלא "ירידה צורך עלי". וכמפורש בזהר על הכתוב "מקדש אד' כוננו ידך", שהבנין דלעתיד לבוא, הבית השלישי, יש בו מעלה יתירה על הבית הראשון והשני, שהוא "בניינא דקודשא בריך הוא", בנין נצחי.

האיסור דהחורבן הבית הוא רק (כדברי הרמב"ם) "דרך השחתה", וכדברי הכסף-משנה "שאם נותן כדי לתקן ודאי שרי". ובהדגשה יתירה בדברי המרדכי (מגילה פ"ד) לענין דומה "ההיא נתיצה בנין מקרי". ומכיון שבעניינינו ה"ירידה" היא "צורך עלי", ה"חורבן" הוא "לצורך בנין", בשביל בנין הבית השלישי שהוא בית נצחי, אין זה חורבן אלא בנין!

לאור כל זה מזהירים היטב דברי המדרש "עלה ארי במזל ארי והחריב אריאל, על מנת שיבוא ארי במזל ארי ויבנה אריאל", עלה ארי זה נבוכדנצר במזל ארי זה חודש אב והחריב ביהמ"ק על מנת שיבוא ארי זה הקב"ה ויבנה ביהמ"ק. מדיוק הלשון "על מנת" שיבוא ארי ויבנה אריאל, מוכח, שה"בנין" דלעתיד הוא "תנאי" בחורבן, ה"חורבן" הוא "לצורך" ה"בנין", ה"ירידה" היא לצורך עלי".

הדברים דלעיל נותנים הבנה מחודשת גם במהות התענית והאבלות דימי בין המצרים ותשעה באב בפרט. דבר ידוע הוא, שאצל חסידים לא הידרו בהלכות אבלות דבין המצרים. ולכאורה תמוה הדבר, שהרי דוקא מתוך שבאה תורת החסידות לגלות וללמד אדם דעת במהותו הפנימי של כל דבר, הרי לימוד החסידות וההשגה הנכונה בהפלאות מעלת הגילוי האלקי שבבית המקדש, ועומק העילויים שבעבודת המקדש, היו צריכים לעורר עוד יותר את רגש והנהגת האבילות והעצבות בימים אלו על חורבן הבית וגלות השכינה.

אלא טעם הדבר הוא - כי לפי ההסברה שבתורת החסידות אין ה"ירידה" של החורבן מטרה לעצמה ח"ו, ובמילא אין ה"אבילות" מטרה לעצמה, ואין היא אלא דרך לפתוח ולעורר את הלבבות לתשובה, כמו שכתב הרמב"ם שהתענית מדרכי התשובה היא, שהיא היא המביאה להעלי' שאחר הירידה, אור הגאולה, דשראל עושין תשובה ומיד הן נגאלין.

משום זה לא הידרו החסידים באבילות, כי לא ראו בה מטרה לעצמה אלא רק דרך להגיע על ידה אל השמחה שע"י עבודת השם, ושמחה עצומה של בן החוזר לבית אביו לאחר שאיבד את דרכו ושכח את מקום ביתו.

לאור כל האמור יובן היטב אף מהותו של יום חמשה עשר באב, היום שבו מגיעה הלבנה לשלימותה תיכף לאחר הירידה העצומה דתשעה באב.

מכיון שיש בחודש זה, "מזל ארי", ענין מיוחד, ירידה עצומה שאין למטה הימנה, שבאה לצורך עלי' גדולה שאין למעלה הימנה, הרי אותו יום בחודש שהוא שלימות החודש, הבא לאחר הירידה דתשעה באב, יש בו התנוצצות אותו גילוי ועלי' שנגיע אליהם לעתיד לבוא.

ולכן מסמל "חמשה עשר באב" יותר מכל יום חג אחר את המושג של "ירידה צורך עלי", ומשום כך "לא היו ימים טובים בישראל" כמוהו.

זהו גם המשותף שבינו ליום הכיפורים, שכן יום הכיפורים הוא היום שבו ניתנו לוחות האחרונות, הלוחות שעניינם - העלי' שאחרי הירידה: הירידה היתה שבירת הלוחות הראשונות שע"י חטא העגל, ובלוחות האחרונות שניתנו ביום הכיפורים כשאמר לו הקב"ה למשה סלחתי כדברך על חטא העגל, באה לידי ביטוי ה"עלי" שע"י אותה ירידה, שהרי יש מעלה בלוחות אחרונות על הראשונות, כדברי חז"ל "אלמלא לא נשתברו לוחות ראשונות כו", וכלשון רש"י בסיום התורה "אשר שברת - יישר כחך ששברת".

[וכד דייקת יש כאן דמיון מפליא, שהרי גם שבירת הלוחות ע"י משה יש בה דבר פלא, שעשה משה מעשה יוצא מן הכלל, מעשה של ניתוח ושבירה, כמו בחורבן הבית, ובשניהם הרי זה "בשביל הבנין", בשביל הטובה שתצמח מזה בעתיד].

ומעתה נבין היטב כיצד עניין זה רמוז בטעמים שהובאו בגמרא שם על אותו היום טוב דחמשה עשר באב.

שכן, כפי שכבר העירו מפרשים (קרו אורה ועוד), הטעמים הנ"ל שהובאו בגמרא הם בניגוד לדברים שארעו לאבותינו בתשעה באב, שהובאו במשנה תענית לפני כן.

כלומר: ענינו של חמשה עשר באב הוא להיות ניגוד - עלי' שלאחרי הירידה - לכל הדברים האימים שארעו לאבותינו בתשעה באב.

נמצא, שמה שמבואר בפנימיות התורה (בכתבי האר"ז ובביאורים שבחסידות) שבחמשה עשר באב היא העלי' שאחר הירידה דתשעה באב, אין זה ביאור מחדש, אלא היא הנשמה והפנימיות של הטעמים המפורשים בש"ס, שבאותו יום ארעו דברים רבים שהיו הצד השני, העלי', של הירידה דתשעה באב.

ועוד דברים בגו: הדבר הראשון (בסדר הדורות) מהטעמים על היו"ט דט"ו באב שבגמרא שם הוא, "שבו כלו מתי מדבר". כלומר: בו ביום נסתיימה (ונתבטלה) הגזירה הראשונה שהיתה ביום דתשעה באב, שבו נגזרה מיתה על דור המדבר, ובחמשה עשר באב לסוף ארבעים שנה כלו מתי מדבר מלמות.

מה אכן ארע אז? מבואר במפרשים, שבתשעה באב של שנת הארבעים הפסיקו דור המדבר למות, אך לא נתגלה הדבר עד ליום ט"ו באב שבו היתה הלבנה בשלימותה, והיו יכולים לראות את הדברים.

במלים אחרות: באותו ט"ו באב בפעם הראשונה נתגלה דבר שארע בעצם בט' באב. כלומר, אז נתגלה, שבט' באב עצמו כבר היתה ה"עלי".

ואולי בזה מובן גם מה שבזמן הזה אין עושים ביום זה דברים מיוחדים כבשאר ימים טובים, שהרי אין הוא אלא התנוצצות מהעלי' שתהי' לעתיד, וכל זמן שלא הגיע אותו הזמן דלעתיד אין מקום לעשותו יום מיוחד.

ומבין הדברים נמצאו למדים לענין עבודת דורנו זה. שכן, לאחר שהאיר עלינו אורו של מורנו הבעש"ט נ"ע, שאז התחיל להאיר ניצוצו של משיח בכל העולם - ושבעתיים הדברים אמורים בדורנו אנו, שעליו נאמר שזהו דור הגאולה - שצריך להתעורר ביום זה ולעורר בו על כל מעלותיו וסגולותיו.

ויהי רצון שבקרוב ממש נזכה לקיום היעודים הללו, וכסיום מס' תענית "ביום חתונתו זה מתן תורה וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש", שיבנה במהרה בימינו אמן.

להקורא הנכבד!

מתכבדים אנו בזה, להגיש בפני קהל שוחרי התורה והחסידות, גליון שבעה עשר "במשנת החסידות". והפעם, לקראת חמשה עשר באב - ביאור מהות החג, שעליו אמרו רז"ל "לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב וכיום הכיפורים", כפי שמואר בספרי חסידות.

ומודיעים אנו בואת, שניתן לקבל מאיתנו, הרבה ביאורים בחסידות, בכתב ובע"פ. בכל שבוע אנו שולחים קונטרס "תורה אור המבואר" - שהוא פירוש נפלא על קאממר מפרשת השבוע מספר לקוטי תורה להרב בעל התניא זצוקללה"ה, ולאחרונה גם צירפנו שיעור בתו"א ממיטב המשפיעים שליט"א.

חדש! כעת כאשר לומדים בשיעור היומי של ספר התניא - אגרת הקודש, ניתן לקבל מאיתנו כל שבוע קונטרס שבו האגרות שלומדים בשבוע. עם ביאור ופירוש נפלא, מלוקט משיעורי הגה"ח ר' יואל כהן שליט"א, אשר נכתב ונסדר ע"י הרב משה לינק שיחי, תודותינו נתונה לארגון "המאור שבתורה" בראשות הרב מנחם ווייס שיחי, שנהג בו טובת עין ונתן לנו רשות להפיץ פירוש נפלא זה. ע"מ לזכות את הרבים, תשוח"ח לו ושכרם יהא כפול מן השמים.

כמו"כ יש לנו מגוון שיעורים בספר התניא, תורה אור, לקוטי תורה ודרך מצותיך - ממיטב מגידי-שיעורים. להורדה לחצו כאן. או כתבו לנו ע"פ הכתובת אימייל דלהלן.

מערכת לעבדך באמת

מטרתנו: לעודד לימוד החסידות ע"י הפצת ספרי הבעש"ט ותלמידיו הק'

leuvdechubamas@gmail.com